

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 17

Door Willem Tip

Luthersen, Katholieken en Doopsgezinden

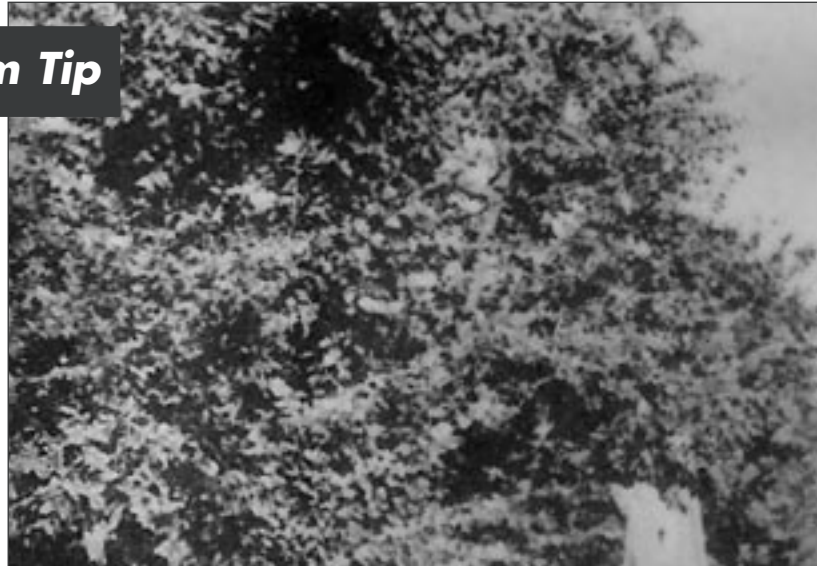
De toenemende bedrijvigheid in de Banne zorgt voor een gestage stroom van nieuwe inwoners. Ze zijn vooral afkomstig uit de rest van het Noorderkwartier maar ook uit andere delen van het land en uit het buitenland. Gereformeerden vindt men onder hen maar ook Doopsgezinden en Luthersen.

De Gereformeerden en Doopsgezinden vinden in alle dorpen van de Banne een nieuwe woonplaats. Ze zorgen er voor een gestadige en blijvende verandering in de bevolkingssamenstelling. Kort na de 'inlandse oorlog' is menige koopman en ondernemer nog katholiek. Slechts geleidelijk gaan ze over naar de Gereformeerde kerk. Van haar kant is de Gereformeerde kerk kritisch op de nieuwe leden. Vaak bezoeken zij eerst enige tijd de diensten als 'toehoorder' of 'liefhebber'. Pas als de belangstelling voor de Nieuwe leer welgemeend blijkt, volgt de bevestiging als Gereformeerd lidmaat. De Gereformeerde kerk in de Banne is zeker in de eerste jaren niet rijk. Strakke eenvoud staat voorop. De leden en 'toehouders' komen samen in voorlopig herstelde ruïnes of in noodgebouwen.

Eenvoud is ook de regel bij de Doopsgezinden. Hun Vermaningen zijn aanvankelijk klein en onopvallend. Van oudsher hebben de Doopsgezinden hun aanhang bij de 'kleine luiden', de ambachtslieden en de arbeiders. De Luthersen komen uit Duitsland en Scandinavië. Ze vestigen zich vooral in het snel groeiende West – Zaandam. Daar bouwen ze na enige tijd ook een nieuwe ruime kerk. Het is voorlopig de enige Lutherse kerk buiten de Hollandse steden.

De vele Katholieken die hun geloof trouw blijven, stichten nieuwe kapellen of 'staties'. Ook Westzaan krijgt zijn statie. Ze komt halverwege de Middel. De kapel is een ruim houten gebouw dat zal blijven bestaan tot het eind van de achttiende eeuw.

Dorpsbesturen

De Republiek verlangt intussen dat alle leden van de dorpsbesturen bekwaam zijn, bemiddeld en bovendien lid van de Gereformeerde staatskerk. In de Banne kan men maar moeilijk aan de laatste eis voldoen. Er zijn eenvoudigweg te weinig bemiddelde en politiek bekwame Gereformeerden. De dorpsbestuurders hebben bovendien weinig behoefte de plaatselijke verhoudingen op scherp te zetten. Net als in Amsterdam hecht vooral aan een goed bestuur en aan enige verdraagzaamheid. Naast de Gereformeerden vindt men in de dorpsbesturen nog lang de Katholieken. Ze zijn vanouds in de streek gevestigd en kennen de plaatselijke problemen.

Doopsgezinden verwerven in de colleges ook hun plaats. Onder de nieuw ingekomen Doopsgezinden bevinden zich veel ondernemers en kooplieden. Die zijn om het geloof uit hun oude woonplaatsen in Vlaanderen of het noorden van Nederland weggetrokken. Meegenomen hebben ze hun vermogen, kennis en handelsrelaties. Al spoedig leveren de Doopsgezinden in de Banne een aanzienlijke versterking van de bovenlaag.

Het duurt nog tot het midden van de Gouden Eeuw voor de Gereformeerden in staat zijn, uit eigen kring voldoende bemiddelde en bekwame dorpsbestuurders aan te wijzen. Tot aan de Franse tijd blijven vervolgens de bestuursfuncties voorbehouden aan de leden van de staatskerk.

Bevolkingsgroei

In 1622 is de Banne Westzaan gegroeid tot vijfduizend inwoners. De Banne Oostzaan heeft er in dat

jaar omstreeks 5400. In Krommenie en Krommeniedijk wonen tweeduizend mensen. Het aantal huizen in Westzaan zelf en langs de Zaanoevers is sinds 1543 verviervoudigd. De molens zorgen elk jaar voor meer bedrijvigheid en verkeer.

Na 1622 gaat de groei versterkt door. In 1630 is het aantal inwoners van de totale Zaanstreek al toegenomen tot omstreeks 20.000. Vooral West – en Oost – Zaandam delen volledig mee in de snelle groei die Amsterdam doormaakt in deze jaren.

Toenemend vervoer

Wegen kent de Banne niet of nauwelijks. Er zijn voetpaden, onverhard, waarover men ook het vee kan voortdrijven. Voor karren en wagens zijn ze niet geschikt. Het goederenvervoer gebeurt zoals vanouds over het water. Over de Zaan en de brede wateringen zeilen de binnenschepen. In de wegsloten duwen de boeren en schippers hun pramen voort. Gedurende de strenge winters waaraan de Gouden Eeuw rijk is, gebruikt men sleeën. Het ijs is voor het vrachtvervoer meestal dik genoeg.

Voor de toenemende aantallen arbeiders op de molens en scheepswerven, de ambachtslieden en de winkeliers zijn de onverharde voetpaden echter een hindernis. Vooral in de herfst en de lente, wanneer het is 'tusschen doyen en vriesen' zijn ze nauwelijks begaanbaar. Met iedere bezoeker komt de modder de huizen in.

Lagedijk en Westzamer Kerkweg

De Lagedijk in West – Zaandam is het eerste toe aan een verbetering. Al voor

1613 besluiten de bewoners voor eigen rekening een voetpad aan te leggen. Breed is de bestrating niet. Bescheiden spreekt men over een 'ganck'.

De 'Kerckwegh' van Westzaan volgt als tweede. In 1617 keurt de Banne goed dat 'men de wegh vande Noorder – hoeck van Jan Buijsz. huys af tot die Zaardammer Wegh toe (dus de gehele Westzamer dorpsstraat) alle langs wel sullen straten, vier voeten breedt (ongeveer 1,20 meter) of daer omtrent, met goede steen, ende die de steen op zijn kant wil setten mach met drie voet of meer volstaan'.

De bewoners van de Lagedijk worden verplicht, aan de bestrating mee te betalen. Daartoe zijn ze niet dadelijk bereid. Vooral niet omdat de Banne eerder heeft geweigerd een bijdrage te geven voor de bestrating in West – Zaandam. Eerst na tussenkomst van het Hof van Holland voldoet de Lagedijk in 1624 haar aandeel van 384 Carolusgulden en 4 stuivers. Nog eens dertien jaar later, in 1637 koopt de Lagedijk haar aandeel in het onderhoud af voor 1625 Carolusgulden ineens.

Het Guispad

De slechte verbinding van Koog en Zaandijk naar Westzaan is het volgende knelpunt.

In de zestiende eeuw zijn de Zaanoevers tussen West – Zaandam en Wormerveer maar spaarzaam bebouwd. De enkele keren dat de bewoners iets moeten regelen op het Westzamer rechthuis gaan ze per boot. Ook voor de zondagse kerkgang leggen ze de afstand varend af.

Sinds het begin van de Gouden Eeuw groeien Koog, Zaandijk en Wormerveer echter snel. De bebouwing breidt zich uit. Er ontstaat een volledig nieuwe molenindustrie. Oliemolens, papiermolens. Veel meer mensen moeten nu geregeld in Westzaan zijn. De reis en het tijdverlies groeien uit tot een probleem en een ergernis. Vooral 'inde winter by quackel-vorst, ende soo wanneer het is tusschen doyen en vriesen', is Westzaan alleen te bereiken langs een grote omweg. Deze vergt 'twee of derdehalf uyre'. Om dit te voorkomen worden soms tegen de winter 'de koeschuijten genomen en tusschen de velden in de slooten geleijt om de kerckgangers voor een padt te verstrekken (ds. Borstius, 1644). Het ongerief blijft echter.